

В.П. Вишневський (Донецький національний технічний університет, Україна)

О.В. Гурнак (Донецький національний технічний університет, Україна)

О.М. Вишневська (Донецький національний технічний університет, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ: НЕОКЛАСИЧНА, ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА І ЕВОЛЮЦІЙНА ПАРАДИГМИ

У статті проаналізовано особливості підходів до аналізу розвитку податкових систем на основі неокласичної, інституціональної й еволюційної економічних теорій. Показано, що досліджувані підходи не суперечать один одному, а мають різні сфери застосування. Розроблено концепцію застосування еволюційного підходу до дослідження податкової проблематики, що базується на ідеї податкової популяції.

Ключові слова: неокласична економічна теорія, інституціоналізм, еволюційна економіка, розвиток, оподаткування, податкова система, податкова популяція.

Літ. 24.

В.П. Вишневский (Донецкий национальный технический университет, Украина)

А.В. Гурнак (Донецкий национальный технический университет, Украина)

Е.Н. Вишневская (Донецкий национальный технический университет, Украина)

ИССЛЕДОВАНИЯ ПУТЕЙ РАЗВИТИЯ НАЛОГОВЫХ СИСТЕМ: НЕОКЛАССИЧЕСКАЯ, ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ И ЭВОЛЮЦИОННАЯ ПАРАДИГМЫ

В статье проанализированы особенности подходов к исследованию развития налоговых систем на основе неоклассической, институциональной и эволюционной теорий. Показано, что существующие подходы не противоречат друг другу, а имеют различные сферы применения. Разработана концепция использования эволюционного подхода в исследовании налоговой проблематики, основанная на идее налоговой популяции.

Ключевые слова: неоклассическая экономическая теория, институционализм, эволюционная экономика, развитие, налогообложение, налоговая система, налоговая популяция.

V.P. Vyshnevskiy (Donetsk National Technical University, Ukraine)

O.V. Gurnak (Donetsk National Technical University, Ukraine)

O.M. Vyshnevskaya (Donetsk National Technical University, Ukraine)

STUDYING THE WAYS OF TAX REVENUE SYSTEMS DEVELOPMENT: NEOCLASSICAL, INSTITUTIONAL AND EVOLUTIONARY PARADIGMS

The article analyzes the peculiarities of various approaches to studying the development of tax revenue on the grounds of neoclassical, institutional and evolutionary theories. It is demonstrated that the existing approaches do not contradict each other but have different fields for application. The concept of evolutionary approach application for studying tax issues is offered basing on the idea of tax population.

Keywords: neoclassical economic theory; institutionalism; evolutionary economics; development; taxation; tax system; tax population.

Постановка проблеми. Прагнення колишніх соціалістичних країн підвищити ефективність механізмів господарювання шляхом переходу до ринкової економіки призвело до формування ними податкових систем, що нагадують за складом і структурою податкові системи розвинених західних країн. Це сталося тому, що, по-перше, досвід багатьох західних країн дійсно заслуговував

на позитивну оцінку, адже сформовані там податкові системи створювали відносно надійний фінансовий фундамент для функціонування суспільного сектору господарства без різко вираженого негативного впливу на економічне зростання. І, по-друге, тому, що для створення нових податкових систем у постсоціалістичних країнах використовувалися універсальні рецепти мейнстріму – неокласичної економічної теорії, що включає податкові концепції економіки добробуту й оптимального оподаткування.

Проте зараз вже очевидно, що проведені за неокласичним шаблоном реформи суспільних фінансів не принесли очікуваних результатів. Наприклад, та податкова система, яка є тепер в Україні і підбиває підсумки двадцятирічного періоду розвитку в умовах незалежності, – це далеко не кращий варіант. Принаймні, вже кілька років звіти, що публікуються компаніями "PricewaterhouseCoopers" та "World Bank Group", відносять податкову систему України до найменш сприятливих для розвитку бізнесу: в рейтингу з 183 країн вона посіла в 2009 р. 180 місце, 2010 і 2011 рр. – 181 місце [15; 16; 17]. Для того, щоб змінити ситуацію на краще, хоча б у перспективі, процеси розвитку податкової системи слід регулювати. З цією метою важливо досліджувати не лише поточні податкові проблеми й усталені рутини (те, що можна назвати аналізом «усередині правил»), але й питання формування довгострокової стратегії, наукового бачення майбутнього податкової системи, вивчати закономірності зміни правил поведінки економічних суб'єктів у просторі та часі, їх еволюцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиріччя з'явилася велика кількість публікацій, присвячених дослідженням конкурентних переваг і недоліків неокласичної, інституціональної й еволюційної теорій [6; 8; 12; 14; 24]. Це обумовлено тим, що економічна неокласика, яка домінувала протягом ХХ ст., виявилась малоприсадиною для вирішення актуальних проблем нового сторіччя, коли світова фінансово-економічна криза перекреслила сподівання політиків і управлінців на поступовий безперешкодний розвиток економік, заснованих на ліберальних принципах. Нові дослідницькі програми виходять тепер з того, що економічні суб'єкти – це на абстрактні егоїстично-розсудливі "homo economicus", а конкретні особи, що є частиною тієї чи іншої спільноти зі своїми домінуючими формальними й неформальними правилами поведінки. Все частіше висловлюється думка про важливість урахування політико-економічних і цивілізаційних аспектів суспільного розвитку [2; 4; 7].

Невирішені частини проблеми. Незважаючи на підвищення інтересу до інституціональних і еволюційних досліджень, цілісна теорія розвитку податкових систем поки ще не сформована. Такий стан речей склався через те, що у фокусі неокласичної теорії в цілому і теорії оптимального оподаткування зокрема знаходяться проблеми загальної рівноваги й оптимальності, але не конкретно-історичні шляхи їх досягнення [10; 13; 19]. Інституціональна й еволюційна економіка хоча й суттєво змінюють акценти, але проблема застосування онтологічних і методологічних постулатів зазначених парадигм для дослідження податкової проблематики знаходиться на початковому етапі розробки.

Метою дослідження є виявлення сутнісних особливостей існуючих теоретичних підходів до аналізу розвитку податкових систем, а також визначення

умов застосування й оцінювання перспектив використання еволюційного підходу до дослідження податкової проблематики.

Основні результати дослідження. Традиційна методологія наукових досліджень у сфері оподаткування — це неокласична теорія економіки добробуту, в якій постулати методологічного індивідуалізму та раціональності вибору зазвичай доповнюються неявними передумовами про те, що:

1) існують чіткі уявлення про переваги економічних суб'єктів, технології виробництва і структуру ринку; переваги індивідів розглядаються як тотожні або повністю ідентичні; вважається також, що технологія виробництва товарів має постійну віддачу від масштабу, а структура ринку відповідає стану досконалої конкуренції;

2) використовуючи обмежену кількість податкових інструментів, уряд прагне забезпечити фіксовану величину державних доходів з мінімальними втратами добробуту, зумовленими впливом оподаткування на поведінку економічних суб'єктів;

3) не враховуються витрати, що виникають внаслідок адміністрування податків; таке припущення має конвенційний характер і пов'язане зі значною складністю врахування взаємозв'язку між податковими базами, ставками й адміністративними витратами.

Особливістю побудови концептуальних неокласичних моделей економіки є наявність єдиного критерію, який враховує вимоги економічної ефективності та соціальної справедливості. Математичною формалізацією цього критерію виступає функція суспільного добробуту (*social welfare function*). Вважається, що загальний рівень суспільного добробуту залежить від добробуту кожного індивіда в суспільстві, що оцінюється через його корисність, яка, у свою чергу, залежить від правил оподаткування. Вирішення задачі знаходження максимуму функції суспільного добробуту за заданих обмежень і повинно надати інформацію про те, якою має бути оптимальна податкова система.

Трансакційні витрати в неокласичному світі або відсутні взагалі, або наявні як несуттєві «перешкоди», «шуми». Вихідним пунктом теорії є абстрактна економічна людина, яка діє раціонально в умовах повної інформованості. Тому в популярних підручниках із суспільних фінансів зазвичай не аналізують конкретні особливості податкових ментальностей, культур і традицій різних цивілізацій та країн, які на практиці істотно впливають на вибір цілей і способи реалізації податкової політики.

Податковий інституціоналізм вводить у теорію конкретно-історичні аспекти економіки через прийняття постулатів про неповну раціональність та інформованість економічних суб'єктів, опортуністичність їхньої поведінки. Взаємовідносини між суб'єктами структуровані правилами (обмеженнями) — свідомо створеними людьми та/або спонтанними [5, 27]. Інституціональний світ, на відміну від неокласичного, — це такий універсум, в якому трансакційні витрати — це не просто якісь «шуми», а один з важливих чинників, що визначають розвиток економічної системи. Тому відмінності в ефективності економік навіть поряд розташованих країн (Південної і Північної Кореї, колишніх Західної і Східної Німеччини тощо), незрозумілі з позицій неокласики, можуть бути пояснені відмінностями в ефективності інститутів [4, 560].

С. Стейнмо [20] обґрунтував наявність відмінностей у податкових політиках США, Швеції і Великої Британії саме специфікою національних економічних і політичних інститутів. В іншій праці на основі дослідження даних 17 країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) показано вплив зазначених інститутів на варіацію у величині податкового тягаря [21].

Для кількісної оцінки економічних інститутів було запропоновано використовувати індекс корпоративізму. Високий рівень цього індексу в країні означає, що прийняття рішень в економічній політиці відбувається під сильним впливом переговорних процесів між профспілками, організаціями приватного бізнесу і державою. Чим нижчий рівень корпоративізму, тим менший вплив цих економічних інститутів на політику. Що стосується оцінки політичних інститутів, то всі вони були розподілені між трьома групами країн за критерієм частки місць, займаних у національному законодавчому органі домінуючою партією.

За результатами побудованих економетричних моделей було зроблено декілька важливих висновків [21, 183–184]. Зокрема, зв'язок між податковим тягарем і рівнем корпоративізму виявився прямо пропорційним: чим більший вплив на прийняття рішень органами влади мають профспілки та інші економічні інститути, тим вищий рівень податкового навантаження. Вплив політичних інститутів на рівень податкового тягаря має нелінійний характер. Так, найвищий рівень податкового тягаря пов'язується з ситуацією, коли кількість місць у національному законодавчому органі, що належить домінуючій партії, є досить значною, але меншою 50%. У цьому випадку для формування уряду й реалізації власної політичної програми така партія повинна утворити коаліцію з іншими партіями. Це вимагає певних поступок, пов'язаних із збільшенням державних витрат, в яких зацікавлені міноритарні партнери по коаліції, що, у свою чергу, призводить до необхідності збільшення податкового тягаря. У випадку, коли частка домінуючої партії в парламенті більша за частку інших партій, але є відносно малою, то така партія також буде прагнути утворити коаліцію. Проте ця коаліція буде нестабільною. Отже, навряд чи будуть існувати стимули до збільшення податків, оскільки якщо в найближчому майбутньому коаліція розпадеться, то всі вигоди від прийняття такого непопулярного рішення отримає наступна правляча партія. Відносно низький рівень податкового тягаря спостерігається і в тому випадку, коли внаслідок дії національних політичних інститутів домінуюча партія в парламенті займає більше половини місць. За таких обставин вона може реалізовувати власну політичну й економічну програму без формування коаліції, а отже, відсутня необхідність збільшення податків для задоволення потреб можливих політичних партнерів. Більше того, існують стимули до зменшення рівня податків з метою збільшення політичної підтримки виборців.

Якщо застосувати цей підхід і оцінити рівень корпоративізму в Україні, то можна відзначити, що для української держави характерні відносно слабкі профспілки, неорганізований малий і середній бізнес, але сильні групи з особливими інтересами, що відображають інтереси великого бізнесу. Така структура економічних інститутів в цілому не сприяє зростанню податкового тягаря,

але може призводити (про що свідчать протести представників малого бізнесу в процесі розробки та прийняття Податкового кодексу України) до істотних диспропорцій у його розподілі. Стосовно оцінки впливу політичних інститутів можна відзначити, що на сьогодні найбільша фракція у Верховній Раді України – Партії регіонів – має частку більшу 40%. Хоча це найвищий показник за всю історію українського парламентаризму, але все ж ситуація є такою, що потребує створення коаліції, а це не сприяє зниженню податкового тягаря.

У зв'язку з такими суперечливими тенденціями виявлення домінуючих напрямів розвитку української податкової системи не є простим завданням і вимагає розширення наукового інструментарію за рахунок звертання до понять «податкова культура» і «податкова мораль», які, за своєю суттю, є складовими економічної ментальності – базового неформального економічного інституту національних економічних систем.

Сама постановка питання про національні і навіть цивілізаційні типи економічних систем означає, що неокласична економічна парадигма, заснована на розумінні людей як універсальних *homo economicus*, які діють шляхом безперервного обчислення й порівняння вигод з витратами, поступово втрачає своє значення. Більш того, вказуючи на важливість генно-культурних аспектів проблематики, що виходять за межі інституціональної парадигми, вона виявляє межі застосування останньої. Як відзначає Дж. Даймонд «сьогодні зростає розуміння того, що «інституціональний» підхід до проблеми є недостатнім – не помилковим, а саме недостатнім ... Не можна просто поділитися досвідом роботи ефективних інститутів з бідними країнами на кшталт Парагваю і Малі і чекати на те, що вони застосують здобуті знання і за показниками ВВП на душу населення наздоженуть Сполучені Штати і Швейцарію ... Ефективні інститути – це не випадковий параметр, який міг з однаковою ймовірністю з'явитися у будь-якого суспільства планети, чи то Данія чи Сомалі. З моєї точки зору, ефективні інститути завжди виникали як результат довгого ланцюжка історичних звершень – сходження від вихідних чинників географічного характеру до похідних від них безпосередніх чинників, серед яких є й інституціональні» [4, 561].

Еволюційна теорія налаштована критично насамперед щодо статичного аналізу економіки, який простежується як у неокласичній, так і в інституціональній теорії. У межах еволюційного підходу основною характеристикою економічної реальності визнається перманентність змін. Зміни постають не як короткострокове явище, покликане відновити рівновагу, порушену під впливом екзогенних чинників, а як постійна і невід'ємна ознака функціонування економічних систем.

Хоча наявність перманентних змін визнається всіма економістами-еволюціоністами, але існують певні розбіжності щодо пояснення їхньої природи [24, 550–551]. Перший підхід базується на уявленні про те, що виникнення і подальший розвиток економіки є не чим іншим, як певною стадією в процесі універсальної еволюції. Біологічна еволюція також є однією із стадій цього процесу, а відтак, відсутні принципи відмінності у розумінні природи економічних і біологічних змін або будь-яких інших змін, обумовлених універсальною еволюцією.

Другий підхід, який можна назвати дуалістичним, ґрунтується на визнанні різної природи біологічної й економічної еволюції. Разом з цим, прихильники дуалістичного підходу припускають використання метафор, а в окремих ситуаціях – точних аналогій механізмів біологічної еволюції для пояснення еволюції економічної.

У будь-якому випадку еволюційна теорія має свою сферу застосування (scope conditions) в економічній науці [3, 55–72] і привносить в науковий аналіз принципи географізму, біологізму та історизму. З позицій цієї теорії людина, що має вроджені та/або набуті схильності до еґоїстичної або альтруїстичної поведінки, – це частина географічно відокремленої й самовідтворюваної популяції організмів, розвиток якої визначається закономірностями генно-культурної коеволюції [23]. Правила взаємодії людей і створених ними організацій не є раз і назавжди заданими, але змінюються, успадковуються й відбираються.

Механізми мінливості (формування різноманітності), спадковості й відбору, які вперше розглядалися в єдності в дарвінівському поясненні алгоритму еволюції живої природи, сьогодні є невід'ємною частиною синтетичної теорії еволюції. Мінливість ознак особин у межах біологічної популяції становить вихідний матеріал для розвитку. У деяких особин випадково виникають нові ознаки, що забезпечують переваги в природному відборі. Ці переваги полягають у тому, що особини, які ними володіють, виявляються більш адаптованими до умов середовища, у результаті чого мають кращі шанси на виживання і передачі своїм нащадкам у спадок тих ознак, які виявилися корисними для них. З плином часу початково випадкова ознака перетворюється на характерну, що й дозволяє виокремлювати певну популяцію та/або вид.

Дарвінівський алгоритм біологічної еволюції можна представити в абстрактному вигляді і застосовувати в різних науках, у тому числі в економічній, що дозволяє говорити про «універсальний дарвінізм» ("generalized Darwinism"). Хоча відповідні методологічні дискусії тривають протягом багатьох десятиліть, у цілому універсальний дарвінізм зазвичай розглядається як найбільш перспективний метод еволюційної економіки [9]. З цього приводу важливо відзначити, що дарвінівський алгоритм стає єдиним методом, який адекватно описує еволюцію, якщо її розуміти не просто як різноманітні зміни, а як процес адаптивного ускладнення. Обґрунтуванням цього може служити розгляд еволюції гіпотетичних систем, в яких відсутній один з механізмів дарвінівської тріади [22, 349–350].

Часто в методологічних роботах, присвячених еволюційному підходу, порушується питання про випадковий характер змін, який притаманний механізму формування різноманітності в межах дарвінівського алгоритму біологічної еволюції. Але економічні системи неможливі без людини, яка свідомо приймає ті чи інші економічні рішення, виходячи з визначеної мети. Тобто людська діяльність є інтенціональною. В межах неокласичної економічної теорії використовується передумова про повноту інформації та раціональну поведінку, що призвело до формування абстрактної моделі «економічної людини». Очевидно, якщо така економічна людина володіє всією наявною інформацією і приймає тільки раціональні рішення, то зміни, які виникають, не

є випадковими, і, звичайно, при їх позитивній оцінці, вони обов'язково будуть відтворені. Такий механізм більше відповідає еволюційній концепції «спадкування благонабутих ознак» Ж.-Б. Ламарка [22, 35Л].

Розглядаючи цю проблему, Ж.-В. Стоелхорст заперечує, що спрямовані зміни лише роблять адаптації більш ймовірними і не унеможливають узагальнення дарвінівського алгоритму та його використання в еволюційній економіці [22]. Крім того, саме припущення про повну обізнаність і раціональність економічної людини поступово замінюється концепцією обмеженої раціональності Г. Саймона [18]. У реальності людина не є досконалим комп'ютером, який, приймаючи економічні рішення, спроможний урахувати всі обставини і передбачити всі наслідки. Природа механізму оновлення в економічних системах «має знаходитися десь між двома крайнощами випадкових змін і змін заздалегідь запрограмованих» [22, 35Л]. Отже, питання про випадкову або запрограмовану природу змін в економічних системах не може бути непереборною перешкодою для застосування методу універсального дарвінізму при дослідженні економічних систем.

Незважаючи на те, що еволюційна економіка відкриває широкі можливості для пояснення довгострокового розвитку економіки, дослідження розвитку податкових систем на основі еволюційного підходу поки ще мають поодинокий характер, а отримані результати є фрагментарними [1; 11]. Причина такого стану полягає в «зацикленості» на поточних завданнях податкової політики та відсутності чіткого стратегічного бачення проблем, розуміння того, що єдиний західний ліберальний світ, як і єдина неокласична теорія, не відбулися. Реальність, як завжди, виявився більш складною. І новий світовий економічний порядок – це, швидше за все, не глобалістська єдність, а багатоплярний світ конкуруючих цивілізацій, що продовжують об'єднуватися навколо «стрижневих країн». І економічна теорія – це не неокласична єдність (неокласичний синтез), а «популяції» взаємозалежних концепцій, що конкурують за краще пояснення однієї і тієї ж сфери економічних феноменів (або перетинання сфер феноменів) і прогноз сценаріїв розвитку подій.

Пошук колишніми соціалістичними країнами свого місця в цьому новому світі, що включає, в тому числі, і формування відповідних податкових систем, вимагає інтенсифікації досліджень, починаючи з формування консенсусу в частині концептуалізації еволюційного підходу до вивчення розвитку податкових систем.

Концепція еволюційного підходу до дослідження розвитку податкових систем може включати такі основні положення:

1. Податкова система розглядається як динамічна. Зміни, що відбуваються на кумулятивній основі, призводять до зростання її складності і мають незворотний характер. Багатовікова історія розвитку оподаткування – від натуральних податків до сучасних, що стягуються в безготівковій формі і вимагають витонченого бухгалтерського обліку, публічної звітності, складних інститутів її підтвердження і перевірки, є вагомим аргументом на підтвердження того, що податкова система дійсно є такою.

2. Податкові системи можна представити як «податкові популяції», що включають дві субпопуляції, які взаємодіють: платники податків (юридичні і

фізичні особи) і податкова влада. Взаємодія між ними здійснюється на основі формальних і неформальних правил-інститутів. При цьому податкові інститути не виникають раптом, а є результатом багаторічної практики, мільярдів повторюваних взаємодій податкових інспекторів, бухгалтерів, підприємців, суддів тощо, які відбуваються в специфічному географічному, цивілізаційному, історичному й культурному оточенні.

Якщо, наприклад, проаналізувати податкові відносини в Україні, то неважко помітити, що ще двадцять років тому (на початку 90-х років ХХ ст.) вони були істотно іншими. Тоді українська податкова популяція характеризувалася тим, що платники податків, які володіли знаннями та навичками роботи в умовах планового господарства колишнього СРСР, тільки починали усвідомлювати сутність ринкових відносин і схеми мінімізації обов'язкових платежів, податкові інспекції не мали досвіду перевірок, суди – практики вирішення податкових суперечок тощо. В цілому податкова система зберігала «родимі плями» планових фінансів розвиненого соціалізму. Мине ще двадцять років і, можливо, податкові інститути знову зміняться так, що нинішньому поколінню економістів їх важко буде впізнати.

3. Податкова система включає механізми мінливості (формування різноманітності), спадкування та відбору. Очевидно, що в межах податкової популяції всі ці механізми пов'язані з податковими інститутами, тобто мова повинна йти про механізми виникнення, успадкування та відбору цих інститутів.

Якщо обмежитися податковими інститутами, що підтримуються платниками податків – підприємствами, то джерелом їхньої мінливості є прагнення до виживання за рахунок зменшення податкових платежів до рівня, прийняттого у сформованому культурно-історичному контексті. Приймаючи передумову про обмежену раціональність, можна зробити висновок, що платник податків буде прагнути зменшувати податкові платежі до такої величини, за якої досягається потрібний в певних обставинах місця і часу рівень прибутковості бізнесу. Використання податкового чинника актуалізується, коли інші можливості вирішення цього завдання вичерпані та/або пов'язані з великими витратами, включаючи трансакційні. Певною мірою такі податкові новації є справою «професійної честі» фахівців, які працюють на підприємстві. Варто зауважити, що податкові новації можуть бути пов'язані не тільки з пошуком законних схем оптимізації податків, але й незаконних способів їх зменшення. Ті схеми, які виявилися ефективними, багаторазово повторюються, по суті, успадковуються, перетворюються на податкові рутини і входять в те, що Р. Нельсон і С. Уінтер позначили як «процедурну пам'ять» конкретного підприємства [6, 138–188]. Ті ж, які не принесли очікуваних результатів, відкидаються.

Висновки. Запропонована концептуалізація дослідження податкових систем на основі еволюційного підходу, що, на відміну від неокласики та інституціональної теорії, наголошує на довгостроковій перспективі і популяційних детермінантах розвитку податкової системи, є одним із варіантів еволюційної податкової парадигми.

Стрижнева ідея цієї парадигми – це ідея податкових популяцій. Їх сукупність можна представити як матрицю, утворену перетином правил оподаткування, що використовує універсальні об'єкти (загальні у глобалізованому світі

— доходи, прибутки, додану вартість, майно), з унікальною ідеологією, що корениться в генно-культурних особливостях окремих цивілізацій. Елементи цієї матриці — населення певних територій, у межах яких домінує певна ідеологія, що знаходить відображення у формальних і неформальних податкових правилах-інститутах. Такі податкові популяції можуть навіть виходити за межі державних кордонів, оскільки останні є історично випадковими і можуть об'єднувати людей, які відносяться до різних цивілізацій.

Завдання подальших досліджень полягають у тому, щоб спершу коректно ідентифікувати такі податкові популяції, а потім встановити закономірності їх еволюції. Для цього потрібно у податковому контексті дослідити особливості становлення і сучасні риси цивілізацій (китайської, європейської, мусульманської, індуїстської тощо), вивчити їхню географію, біологію, історію, культуру, історію оподаткування, особливості сучасних податкових систем (як за формальними ознаками, так і за такими ознаками, які відбивають домінуючі відносини до податків і держави). Такий мультидисциплінарний підхід може відкрити нові горизонти досліджень у сфері суспільних фінансів і нові підходи до вирішення гострих податкових проблем України.

1. *Амосов А.И.* Последствия сверхускорения эволюции экономики и общества в последние столетия: Закономерности социального и экономического развития. — М.: ЛКИ, 2009. — 312 с.

2. *Арриги Дж.* Адам Смит в Пекине: Что получил в наследство XXI век / Пер. с англ. Т. Б. Менская. — М.: Институт общественного проектирования, 2009. — 456 с.

3. *Вишневский В.П.* Принципы налогообложения: обоснование и эмпирическая проверка // Экономика Украины.— 2008.— №10. — С. 55–72.

4. *Даймонд Дж.* Ружья, микробы и сталь: Судьбы человеческих обществ. — М.: АСТ, 2010. — 604 с.

5. *Дементьев В.* Что мы исследуем, когда исследуем институты? // Terra Economicus.— 2009.— Т. 7, №1. — С. 13–30.

6. *Нельсон Р., Уинтер С.* Эволюционная теория экономических изменений. — М.: Дело, 2002. — 536 с.

7. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций / Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. — М.: АСТ, 2003. — 603 с.

8. *Ходжсон Дж.* Эволюционная и институциональная экономика как новый мейнстрим? // Экономический вестник Ростовского государственного университета.— 2008.— Т. 6, №2. — С. 8–21.

9. *Aldrich, H., Hodgson, G., Hull, D., Knudsen, T., Mokyr, J., Vanberg, V.* (2008). In defence of generalized Darwinism. *Journal of Evolutionary Economics*, 18: 577–596.

10. *Atkinson, A.B., Stiglitz, J.E.* (1976). The Design of Tax Structure: Direct Versus Indirect Taxation. *Journal of Public Economics*, 6: 55–75.

11. *Bloomquist, B.* (2011). Tax compliance as an evolutionary coordination game: an agent-based approach. *Public Finance Review*, 39(1): 25–49.

12. *Boschma, R., Frenken, K.* (2006). Why is economic geography not an evolutionary science? Towards an evolutionary economic geography. *Journal of Economic Geography*, 6: 273–302.

13. *Diamond, P., Mirrlees, J.* (1999). Optimal Taxation and Public Production II: Tax Rules. In: *Public Finance. Worth Series in Outstanding Contributions*. Ed. By A. Auerbach. New York: Worth Publisher. Pp. 81–126.

14. *Hodgson, G.* (2003). The mystery of the routine. The Darwinian destiny of an evolutionary theory of economic change. *Revue economique*, 54(2): 355–384.

15. *Paying Taxes 2009* (2008). The Global Picture. PricewaterhouseCoopers and the World Bank Group. 98 p.

16. *Paying Taxes 2010* (2009). The Global Picture. PricewaterhouseCoopers and the World Bank Group. 115 p.

17. *Paying Taxes 2011* (2010). The Global Picture. PricewaterhouseCoopers and the World Bank Group. 100 p.

18. *Simon, H.* (1993). Altruism and economics. *The American Economic Review*, 83(2): 156–161.
19. *Slemrod, J.* (1990). Optimal Taxation and Optimal Tax Systems. *The Journal of Economic Perspectives*, 4(1): 157–178.
20. *Steinmo, S.* (1993). Taxation and democracy: Swedish, British, and American approaches to financing the modern state. New Haven, CT: Yale University Press. 280 p.
21. *Steinmo, S., Tolbert, C.* (1998). Do institutions really matter? Taxation in industrialized democracies. *Comparative Political Studies*, 31(2): 165–187.
22. *Stoelhorst, J.W.* (2008). The explanatory logic and ontological commitments of generalized Darwinism. *Journal of Economic Methodology*, 15(4): 343–363.
23. *Wilson, D.S., Wilson, E.O.* (2007). Rethinking the Theoretical Foundation of Sociobiology. *The Quarterly Review of Biology*, 82(4): 327–348.
24. *Witt, U.* (2008). What is specific about evolutionary economics? *Journal of Evolutionary Economics*, 18(5): 547–575.

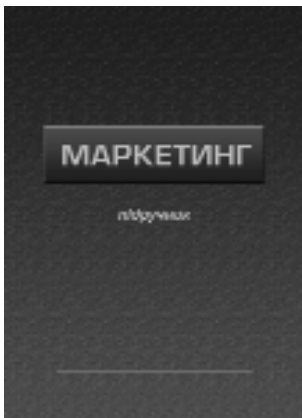
Стаття надійшла до редакції 7.06.2012.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Маркетинг: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка, д.е.н., проф. С.А. Єрохіна. – К.: Національна академія управління, 2011. – 632 с. Ціна без доставки – 140 грн.

Має гриф підручника від МОН України.

У підручнику в концентрованому вигляді викладено зміст усіх нормативних дисциплін по спеціальності «Маркетинг». По кожній з дисциплін базового курсу пропонуються контрольні питання, тести, глосарій і література.

Для викладачів, майбутніх бакалаврів і магістрів, аспірантів, маркетологів-практиків, наукових працівників, а також для всіх, хто цікавиться сучасними технологіями маркетингу.

Зміст

Розділ 1. Базовий маркетинг

Розділ 2. Маркетинговий менеджмент

Розділ 3. Маркетингові дослідження

Розділ 4. Товарознавство

Розділ 5. Стандартизація і сертифікація продукції та послуг

Розділ 6. Поведінка споживача

Розділ 7. Логістика

Розділ 8. Маркетингова товарна політика

Розділ 9. Товарна інноваційна політика

Розділ 10. Маркетингова політика розподілу

Розділ 11. Інфраструктура товарного ринку

Розділ 12. Промисловий маркетинг

Розділ 13. Інформаційний маркетинг

Розділ 14. Маркетинг у банку

Розділ 15. Маркетинг послуг

Розділ 16. Інформаційні технології в маркетингу

Розділ 17. Міжнародний маркетинг

Розділ 18. Кон'юнктура світових товарних ринків

Розділ 19. Маркетингова цінова політика

Розділ 20. Маркетингова політика комунікацій

Розділ 21. Рекламний менеджмент

Розділ 22. Стратегічний маркетинг

Розділ 23. Комерційна діяльність посередницьких організацій

Розділ 24. Маркетинг персоналу